

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 29/2 (Aralık / December 2024), 133-150

Osmanlı'da Kıraat İlminin Öncü Şahsiyetlerinden Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî (İbnü'n-Nâzım): Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği

One of the Pioneering Figures of the Science of Qiraat In the Ottoman Empire, Abu Bakr Ahmad b. Muhammad Ibn al-Jazari (Ibn al-Nâzim): Life, Works and Scholarly Personality

Resul AKCAN

Öğr. Gör. Dr., Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı

Lecturer Dr., Samsun Ondokuz Mayıs University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Qur'anic Reading and Qiraat,

Samsun/Türkiye

resul.akcan@omu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5975-9642>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 29 Ağustos/August 2024 Kabul Tarihi / Date Accepted: 9 Aralık/December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2024 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atf / Cite as

Akcan, Resul. "Osmanlı'da Kıraat İlminin Öncü Şahsiyetlerinden Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî (İbnü'n-Nâzım): Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (Aralık 2024), 133-150.

DOI: <https://doi.org/10.58568/firatilahiyat.1540731>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Resul Akcan).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Firat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

One of the Pioneering Figures of the Science of Qiraat In the Ottoman Empire, Abu Bakr Ahmad b. Muhammad Ibn al-Jazari (Ibn al-Nāzim): Life, Works and Scholarly Personality

Abstract: This study focuses on the life, works, scholarly personality and place of Abu Bakr Ahmad, one of the pioneers of the science of Qiraat in the Ottoman Empire. Abū Bakr Aḥmad was the son of Ibn al-Jazari, one of the authoritative figures in the science of Qiraat, and the author is called Ibn al-Nāzim after his father. Abū Bakr Aḥmad is an important figure who came to the forefront in the field of Qiraat by being educated by the leading scholars of the period, especially Ibn al-Jazari, and wrote qualified works. Abu Bakr Ahmad distinguished himself among Ibn al-Jazari's other children. Abū Bakr Aḥmad served as a muderris in various madrasas in Damascus, such as the Great Ādiliyya, Atabekiyya and Umayyad mosques, and taught many students throughout his life. Among his students were the children of Bayezid Yildirim. After Ibn al-Jazari came to Bursa, Abu Bakr Ahmad took many books with him and taught what he learned from him to many people, especially to the sultan's children. The works written by Abū Bakr Aḥmad also reveal his knowledge of scientific subjects. As a matter of fact, Ibn al-Jazari said that he liked his son Abū Bakr Aḥmad's commentary on Tayyibah very much, "...Although he did not even have a copy of my previous commentary on the same work, he commented it very well. Before that, he had also commented on two poems of mine very well...". Apart from this commentary, which was praised by Ibn al-Jazari, he also wrote other works. Considering the works of Abū Bakr Aḥmad, it can be said that he was a commentator. This is because most of his works have the quality of a commentary. It is reported that when Ibn al-Nāzim was a professor in the madrasas in Damascus, the chief qadi of the period and many scholars attended his lectures. Ibn al-Nāzim was also the first commentator of Tayyibat al-Nashr, which is used as the main source of Qiraat education both in our country and in other Islamic countries and on which dozens of commentaries have been written. All this reflects the author's knowledge in the field of qiraat.

While Abu Bakr Ahmad's personal effort, perseverance and intelligence played an important role in his reaching such a position, the fact that he was the son of a father like Ibn al-Jazari, who left his mark on the history of Qiraat and is considered an authority in his field, was undoubtedly effective. As a matter of fact, Ibn al-Jazari is a valuable figure who came to the forefront among his contemporaries in the shar'i sciences in general and in the field of Qiraat in particular. Aside from the words of praise uttered about him by scholars, the great works he penned and the vibrant community of students he left behind demonstrate this in the best way possible. Abu Bakr Ahmad was one of the first among the students who grew up under the tutelage of such an important scholar. When the studies on the life of Abū Bakr Aḥmad are examined, it is seen that there was no extensive and satisfactory information about the author. In fact, when the sources and documents that directly or indirectly mention the life of the commentator since his time are examined, it is seen that the information in the aforementioned sources is a repetition of what is given in Ibn al-Jazari's *Ghāyat al-nihāya* and sometimes contains contradictions within itself. For example, many issues such as the date of Abu Bakr Ahmad's death, the number and identity of his siblings, his position as imam-hatip of the Ulucamii, the name of one of his students, Ashraf Musa, the catalog information of some of his works or their attribution to the author are either erroneous or controversial. Nevertheless, sources such as manuscript library catalogs, archival records, and works on the life of Abū Bakr Ahmad such as tabāqat, terājim, and qiraat, academic, modern, or encyclopedic works have been searched, and the information obtained has been compiled and presented in this study. At the same time, the information about his life, which is assumed to be erroneous, has been identified and corrected by going to the main sources, and finally, the correct or close to the truth has been tried to be revealed. The general opinion formed by us as a result of our research on the life of Abu Bakr Ahmad led us to

such a study. The main theme of the article is the life of Abū Bakr Ahmad and it is aimed to make a humble contribution to the literature through this study.

Keywords: Qiraat, Ibn al-Nāzım, Abū Bakr Ahmad, Commentator, Ibn al-Jazari, Ottoman.

Osmanlı'da Kıraat İlminin Öncü Şahsiyetlerinden Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî (İbnü'n-Nâzım): Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği*

Öz: Bu çalışmada, Osmanlı'da kıraat ilminin kurumsallaşmasına önemli katkılar sunmuş olan Ebû Bekir Ahmed'in, hayatı, eserleri, ilmî şahsiyeti ve kıraat tedrisatındaki yeri konu edilmiştir. Ebû Bekir Ahmed, kıraat ilminin otorite şahsiyetlerinden biri olan İbnü'l-Cezerî'nin oğludur ve müellif babasına nisbetle İbnü'n-Nâzım diye anılmaktadır. Ebû Bekir Ahmed, başta İbnü'l-Cezerî olmak üzere dönemin önde gelen âlimlerinin tedrisatında yetişmek suretiyle kıraat sahasında ön plana çıkmış ve nitelikli eserler kaleme almış önemli bir şahsiyettir. Ebû Bekir Ahmed, İbnü'l-Cezerî'nin diğer çocukları arasında ilimde temayüz etmiştir. Müellif, Şam'daki Büyük Âdiliyye, Atabekiyye ve Emeviyye Camii gibi çeşitli medreselerde müderrislik görevini deruhte etmiş ve hayatı boyunca birçok öğrenciye hocalık yapmıştır. Onun öğrencileri arasında Yıldırım Bayezid'in çocukları da bulunmaktadır. Nitekim Ebû Bekir Ahmed, İbnü'l-Cezerî Bursa'ya geldikten sonra birçok kitap yanına alıp onunla gitmiş ve ondan öğrendiklerini başta sultan çocukları olmak üzere birçok kişiye öğretmiştir. Ebû Bekir Ahmed'in kaleme aldığı eserler onun ilmî konulara vukûfiyetini gözler önüne sermektedir. Nitekim İbnü'l-Cezerî oğlu Ebû Bekir Ahmed'in *Tayyibe* üzerine kaleme aldığı şerhi çok beğendiğini "...Benim daha önce aynı esere yaptığım hâşiyenin bir nüshası dahi yanında bulunmamasına rağmen eseri gayet güzel şerhetmiş. Bundan evvel bana ait iki manzumeyi de çok güzel şerhetmişti..." cümlesiyle bizzat kendisi dile getirmiştir. İbnü'l-Cezerî'nin övgüsüne mazhar olan söz konusu şerh dışında onun başka eserleri de mevcuttur. Ebû Bekir Ahmed'in telif ettiği eserler göz önünde bulundurulduğunda onun bir şârih olduğu söylenebilir. Zira onun eserlerinin çoğu bir şerh niteliğine sahiptir. Ebû Bekir Ahmed Şam'daki medreselerde müderrislik yaparken dönemin baş kadısının ve birçok ulemânın onun derslerine iştirak ettiği nakledilmektedir. Ebû Bekir Ahmed ayrıca, gerek ülkemizde gerekse diğer İslâm beldelerinde kıraat eğitim-öğretiminde temel kaynak olarak kullanılan ve üzerine onlarca şerh kaleme alınan *Tayyibetü'n-Neşr*'in ilk şârihidir. Tüm bunlar müellifin kıraat alanındaki birikimini yansıtmaktadır.

Ebû Bekir Ahmed'in böyle bir konuma gelmesinde şahsi gayreti, azmi ve zekasının önemli payı bulunmakla birlikte, kıraat tarihine damgasını vurmuş ve sahasında otorite kabul edilen İbnü'l-Cezerî gibi bir babanın evladı olması da şüphesiz etkili olmuştur. Nitekim İbnü'l-Cezerî yaşadığı dönem içerisinde genel anlamda şer'î ilimlerde, özellikle de kıraat sahasında muasırları arasında ön plana çıkmış kıymetli bir şahsiyettir. Âlimler tarafından hakkında söylenen övgü dolu sözler bir tarafa, kaleme aldığı muhalled eserler ve arkasında bıraktığı canlı eser mesabesindeki öğrenci toplulukları bunu en iyi şekilde gözler önüne sermektedir. Ebû Bekir Ahmed de böylesine önemli bir âlimin tedrisatında yetişmiş öğrenciler arasında ilk sıralarda yerini almıştır. Ebû Bekir Ahmed'in hayatını konu eden çalışmalar incelendiğinde müellif hakkında geniş ve tatmin edici bilgi olmadığı görülmüştür. Zira yaşadığı dönemden itibaren doğrudan veya dolaylı olarak şârihin hayatına değinen kaynak ve dokümanlar incelendiğinde, anılan kaynaklardaki bilgilerin İbnü'l-Cezerî'nin *Gâyetü'n-nihâye*'sinde verilenlerin tekrarı niteliğinde olduğu, bazen de kendi içinde çelişkiler barındırdığı görülmüştür. Örneğin Ebû Bekir Ahmed'in hangi tarihte vefat ettiği, kardeşlerinin sayısı ve kimler

* Bu makale, yazar tarafından hazırlanan ve 2024 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda kabul edilen "İbnü'n-Nâzım ve Şerhu Tayyibetü'n-Neşr İsimli Eserinin Metodolojik Tahlili" isimli doktora tezinden üretilmiştir. This article is derived from the doctoral dissertation titled "Methodological Analysis of Ibn al-Nâzım and Sharh Tayyibat al-Neşr" prepared by the author and accepted in 2024 at Bursa Uludağ University Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences.

olduğu, Ulucamii imam-hatiplik görevi, öğrencilerinden biri olan Eşref Musa'nın ismine dair bilgiler, telif ettiği eserlerden bazılarının katalog bilgileri veya müellife aidiyeti gibi konular ya hatalı ya da ihtilafıdır. Hal böyle olmakla birlikte yazma eser kütüphane katalogları ve Ebû Bekir Ahmed'in hayatına değinen tabakat, teracim ve kıraat türü eserler, akademik, modern veya ansiklopedik çalışmalar gibi konuya ilişkin malumat bulunabileceği düşünülen kaynaklar taranmış ve elde edilen bilgiler çalışmada derli toplu bir araya getirilerek takdim edilmiştir. Aynı zamanda onun hayatına dair hatalı olduğu varsayılan bilgiler tespit edilip temel kaynaklara inilmek suretiyle tashih edilmiş, en nihayetinde doğrusu veya doğruya yakın olanı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ebû Bekir Ahmed'in hayatına dair yaptığımız araştırmalar neticesinde şahsımızda oluşan genel kanaat, bizi böyle bir çalışmaya sevk etmiştir. Makalenin ana teması Ebû Bekir Ahmed'in hayatı olup bu çalışma vesilesiyle literatüre naçizane bir katkı sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir Ahmed, Şârih, İbnü'l-Cezerî, Osmanlı.

Giriş

Kıraat ilminin öncü şahsiyetlerinden biri olan İbnü'l-Cezerî'nin (öl. 833/1429), Bursa'ya gelmesiyle birlikte Osmanlı topraklarında kıraat ilmi kurumsallaşmaya başlamış¹ ve bu ilim tarihi süreç içerisinde yaygınlaşarak varlığını sürdürmüştür. Bursa Ulucamii'ndeki dârülkurrânın hizmete girmesiyle eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayan İbnü'l-Cezerî, Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid Timur'a esir düşene kadar burada, başta sultan çocukları olmak üzere birçok öğrenci yetiştirmiş ve meşhur eseri *Tayyibetü'n-Neşrî* kaleme almıştır.²

İbnü'l-Cezerî'nin önde gelen öğrencilerinden birisi oğlu Ebû Bekir Ahmed olup, İbnü'l-Cezerî Bursa'ya geldikten sonra birçok kitapla birlikte o da arkasından gelmiş ve her fırsatta babasından ilim öğrenmeye çalışmıştır. Bu bağlamda İbnü'l-Cezerî oğlu hakkında şöyle demektedir: "...Ben Anadolu'ya (Bursa) geldiğimde birçok kitabım ile birlikte o da (Ebû Bekir Ahmed) arkamdan geldi. Etrafımdan ayrılmayarak benden ilim tahsil etmeye ve öğrendiklerini başkalarına öğretmeye devam etti. Kıymetli Sultan Bayezid Han'ın çocukları Kâmil Mehmed, Saîd Mustafa ve Eşref ondan çok istifade ettiler..."³

Ebû Bekir Ahmed, başta babası İbnü'l-Cezerî olmak üzere devrin önde gelen âlimlerinden ilim tahsil etmiş, müderrislik yaptığı medreselerde birçok öğrenci yetiştirmiş ve nitelikli eserler kaleme almış önemli bir âlimdir. İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-Neşr* ve diğer iki manzumesi üzerine oğlu Ebû Bekir Ahmed'in kaleme aldığı şerhleri çok beğendiğini bizzat kendisi dile getirmiştir.⁴ İbnü'l-Cezerî'nin himayesinde yetişmesi ve telif ettiği eserlerin/şerhlerin sonraki dönemlerde yapılan çalışmalara kaynaklık etmesi Ebû Bekir Ahmed'in bu sahadaki yetkinlik ve etkinliğini ortaya koyan iki önemli faktör olarak değerlendirilebilir.

Ebû Bekir Ahmed'in hayatına dair yaptığımız ön okumalar neticesinde müellif hakkında geniş ve tatmin edici malumat bulunmadığı, mevcut bilgilerin ise birbirinin tekrarı niteliğinde olduğu, bazen de kendi içinde çelişkiler barındırdığı görülmüştür. Nitekim Ebû Bekir Ahmed'in ders okuttuğu öğrencilerden biri ve Yıldırım Bayezid'in oğlu olan Eşref Musa'nın ismi bazı kaynaklarda yanlış

¹ Kasım Kocaman - Hayati Sakallıoğlu, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Dinî Eğitim Kurumu Olarak Osmanlı Darülkurraları", *Turkish Academic Research Review - Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 6/5 (2021), 1463; Süleyman Kablan, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Kıraat İlimi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/1 (2022), 519.

² Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-esânîd*, thk. Ahmed b. Hammud b. Hamid Ruveysî (Beyrut: Müessesetü'd-Duhâ, 2010), 122.

³ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, thk. Gotthelf Bergstraesser (Mısır: Mektebetü'l-Hancî, 1932), 1/129-130; Ahmed Efendi Taşköprizâde, *es-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâ'i'd-devleti'l-'Osmâniyye* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1975), 27-28.

⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130.

yazılmıştır.⁵ Ayrıca Ebû Bekir Ahmed'e ait olan bazı eserlerin katalog bilgileri hatalı girilmiş⁶ veya mahtût nüshanın muhtevası hakkında bilgi verilirken eksiklikler olabilmektedir.⁷ Diğer taraftan Ebû Bekir Ahmed'in vefat tarihi ve kardeş sayısı gibi birtakım meselelerde ihtilafların olduğu görülmüştür.⁸

Hal böyle olmakla birlikte yazma eser kütüphane katalogları, tabakat, terâcim, tarih ve kıraat eserleri, akademik, ansiklopedik, modern veya başka tür çalışmalar, yani müellif hakkında bilgi bulunabileceği düşünülen dokümanlar taranıp tahlil edilmiş, kaynaklardan elde edilen bilgiler çalışmada derli toplu bir araya getirilerek takdim edilmiştir. Aynı zamanda müellifin hayatına ilişkin hatalı olduğu düşünülen yerler temel kaynaklara inilmek suretiyle tashih edilmiş, en nihayetinde doğrusu veya doğruya en yakın olanı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, Ebû Bekir Ahmed'in hayatını içeren biyografik bir çalışma olup nitel yöntemin bir türü olan doküman incelemesi tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, Ebû Bekir Ahmed'in hayatı, eserleri, ilmi kişiliği, hoca ve öğrencileri ele alınmıştır. Hem Ebû Bekir Ahmed hakkında detaylı bilgiye ulaşılma hem de onun hayatına ilişkin birtakım malumatların teyit ve tashih edilme düşüncesi bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Ebû Bekir Ahmed'in hayatı tüm yönleriyle ele alınıp takdim edilmekle kıraat literatürüne katkı sunulması hedeflenmektedir.

1. Ebû Bekir Ahmed'in Hayatı

Şârihin adı Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf el-Cezerî olup, kendisine kısaca Ebû Bekir Ahmed denilmektedir. Ebû Bekir Ahmed, babası İbnü'l-Cezerî'ye nisbetle İbnü'n-Nâzım olarak şöhret bulmuş ve genelde bu nisbesiyle anılmıştır.⁹ Çünkü İbnü'l-Cezerî'nin telif ettiği *Tayyibetü'n-Neşr* isimli eser, *en-Neşr*'deki temel bilgilerin manzum halidir. Bundan dolayı İbnü'l-Cezerî zamanla "nâzım" olarak anılmıştır. Ebû Bekir Ahmed de "nazmedenin oğlu" anlamında İbnü'n-Nâzım namıyla¹⁰ meşhur olmuştur.

Ebû Bekir Ahmed, 780 senesinde (17 Ramazan Cuma, 1378) Dimaşk/Şam'da dünyaya gelmiştir. Babası İbnü'l-Cezerî, oğlunun doğumunun "bedir gecesine"¹¹ rast geldiğini söylemiştir.¹² Ebû Bekir Ahmed'in doğum tarihine ilişkin herhangi bir ihtilaf yokken vefatına dair farklı tarihlere işaret edilmiştir. Bu bağlamda Ebû Bekir Ahmed'in hayatını konu eden bazı kaynaklarda tarih verilmemiş

⁵ Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mânîyye*, 28; Ebû Bekir Ahmed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-aşr*; thk. Âdil İbrâhîm Muhammed Rifâi (Medine-i Münevvere: Mücmeu'l-Melikül-Fehd, 2014), 1/59; Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin Berheci, "el-İlâm fi ahkâmî'l-idgâm nazman ve şerhan dirase ve tahkik", *Mecelletü Ma'hedi İmam eş-Şâtibi* 23 (2017), 292.

⁶ Ebû Bekir Ahmed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-aşr* (Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Camii Koleksiyonu, 16 Or 112); Ebû Bekir Ahmed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-kirâ'âti'l-aşr* (İstanbul Millet Kütüphanesi, Fezullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 6/1).

⁷ Mustafa Can, *Bursa İnebey Kütüphanesinde Bulunan Kirâat ve Tecvîd İlmine Dair Yazma Eserler* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 62.

⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/129-131; Ahmed Efendi Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde fi mevzû'âti'l-ülûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1985), 2/50-51; Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Eminillâh es-Sihâlevî Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye* (Mısır: Matbaatü's-Saâde, 1324), 141; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, thk. Şerefettin Yaltkaya - Kilisli Rifat Bilge (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1941), 2/1799; Babanzâde İsmail Paşa Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin* (İstanbul: Müessesetü't-Târihi'l-Arabiyye, 1951), 1/23; Ğânim Kaddûrî Hamed, *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* (Cidde: Ma'hedü'l-İmam eş-Şâtibi, 2008), 57; Abdülfettâh es-Seyyid Acemî Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-bârî* (Medine: Mektebetü Tayyibe, 1982), 641; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1996), 194; Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/553.

⁹ Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî*, 641.

¹⁰ İbnü'n-Nâzım namıyla meşhur bir de nahiv ve belâgat âlimi bulunmakta olup bu iki âlim karıştırılmamalıdır. M. Reşit Özbalkıç, "İbnü'n-Nâzım", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/168-169.

¹¹ Bedir gecesini, ayın en parlak ve en dolgun olduğu gece olarak bilinmektedir. Âmil Çelebioğlu, "Bedir", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/324.

¹² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/129-131.

olup¹³ bazılarında 827/1424,¹⁴ 835/1432¹⁵ ve 859/1454¹⁶ şeklinde farklı tarihlerden söz edilmiştir. Sehâvî (öl. 902/1497), herhangi bir tarih belirtmeksizin Ebû Bekir Ahmed'in babasından bir müddet sonra, Ziriklî (öl. 1976) ve Ğânim Kaddûrî el-Hamed de aynı şekilde babasından bir müddet sonra vefat ettiğini söyleyerek 835 tarihine işaret etmişlerdir.¹⁷

Ebû Bekir Ahmed'in vefatı bağlamında Tayyar Altıkulaç, Kâtib Çelebî'nin verdiği 827/1424 tarihin doğru olmadığını dile getirmektedir.¹⁸ Ebû Bekir Ahmed'in hayatını konu eden kaynaklara bakıldığında Altıkulaç'ın eleştirisini destekleyen bilgilere rastlamak mümkündür. Zira Sehâvî, 827 senesinde Ezherî (öl. 870/1466) ve İbn Esed'in (öl. 882/1477) Ebû Bekir Ahmed'den ders okuduklarından bahsetmiştir.¹⁹ İbnü'l-Cezerî de 829 senesinde Ebû Bekir Ahmed'in ailesini almak üzere Bursa'ya gittiğini dile getirmektedir.²⁰ Bu tarihi verilerden yola çıkılarak Ebû Bekir Ahmed'in 827 senesinde vefat ettiğini söylemek mümkün değildir. Çok az kaynakta işaret edilen 859 tarihi ise uzak bir ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Ebû Bekir Ahmed'in babasından bir müddet sonra yani 835 senesinde veya daha sonraki bir tarihte vefat etmiş olması daha makul bir yaklaşım gibi görünmektedir.

Ebû Bekir Ahmed'in tam olarak nerede vefat ettiği ve kabrinin nerede bulunduğu bilinmemektedir. Ebû Bekir Ahmed'in vefatına dair bizlere bazı ipuçları verebileceğini düşündüğümüz kaynakları tarayıp detaylı bir araştırma içerisine girdiysek de bunda muvaffak olmadık. Sadece Ziriklî'nin *el-A'lâm* isimli eserinde Ebû Bekir Ahmed'in Dımaşk'ta doğduğu ve yine orada vefat ettiği dile getirilmiştir.²¹ Diğer taraftan Ebû Bekir Ahmed'in 829 senesinden sonra ailesi ile birlikte Anadolu'dan Mısır topraklarına döndüğü ve Şam'ın kuzeyinde bulunan Kasiyûn Dağı²² eteklerindeki medreselerde müderrislik yaptığı bilinmektedir. Anılan bilgilerden hareketle Ebû Bekir Ahmed'in bu bölgede vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Ebû Bekir Ahmed'in babası olan İbnü'l-Cezerî'nin hayatına dair kaynaklarda yeterli bilgi bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda İbnü'l-Cezerî'nin doğumu, tahsil hayatı, hocaları, talebeleri, ilmi şahsiyeti, seyahatleri, yaptığı görevler, eserleri ve çocukları gibi birçok detay ele alınmıştır.²³ Kanaatimize göre Ebû Bekir Ahmed'in öz veya üvey oldukları bilinmemekle birlikte kendisi hariç dokuz kardeşi daha bulunmaktadır. Fakat kardeşlerinin sayısına dair kaynaklarda ihtilaf söz konusudur. Çoğu kaynakta erkek çocukların adedi beş, kızların üç iken²⁴ bazılarında erkekler altı,

¹³ İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, 1/129-131; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/50-51; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 141.

¹⁴ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, 2/1799; Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifîn*, 1/23.

¹⁵ Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 57.

¹⁶ Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî*, 641; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 194.

¹⁷ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 2/193; Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî Ziriklî, *el-A'lâm kâmûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arab ve'l-müsta'rebîn ve'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, 2002), 1/227; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 57.

¹⁸ Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/553.

¹⁹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 2/193.

²⁰ İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-nihâye*, 1/130-131.

²¹ Ziriklî, *el-A'lâm*, 1/227.

²² Kâsiyûn Dağı Suriye'nin başkenti Şam'da bulunmaktadır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kasiyûn_dağı (Erişim 15 Ağustos 2024).

²³ İbnü'l-Cezerî'nin hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-esânîd*, 110-237; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 9/255-257; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 25-29; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/47-51; Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifîn*, 2/187-188; Mersafî, *Hidâyetü'l-kârî*, 731-732; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn: Terâcimü musannifil-kütübi'l-'Arabî* (Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1993), 3/687-688; Muhammed Mutî Hâfiz, *Şeyhülkurrâ: el-İmâm İbnü'l-Cezerî* (Dımaşk: Daru'l-Fikr, 1995), 7-43; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 32-66; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 147-233; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/551-557.

²⁴ Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 26-28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/49-51; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 140-141; Recep Akakuş, "İlm-i Kirâat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa", *Diyanet Dergisi* 26/4 (1990), 15.

kızlar üç²⁵ veya erkekler altı kızlar dört olarak yer almaktadır.²⁶ Ali Osman Yüksel erkek sayısının beş, kız sayısının dört olduğunu söylemiştir.²⁷ İlgili kaynaklara bakıldığında erkeklerden Ebü'l-Feth, Ebü'l-Hayr ve Ebû Bekir Ahmed'in, kızlardan da Selmâ'nın hayatı hakkında bilgi bulunduğu, diğerlerinin ise yalnızca isimlerinin zikredildiği görülmektedir.

İbnü'l-Cezerî'nin çoğu kaynakta ismine değinilmeyen çocuklarının, Ebü'l-Kâsım Ali ile Hatice olduğu tespit edilmiştir. Nitekim İbnü'l-Cezerî, *Hisnü'l-hasîn*'de icazet verdiği çocukları arasında Ebü'l-Kâsım Ali ve Hatice'yi de saymaktadır.²⁸ Diğer taraftan İbnü'l-Cezerî, 789'da oğlu Ebü'l-Kasım'ın diğer kardeşleri Ahmed ve Muhammed ile birlikte Mısır'da *el-Unvân*î dinlediğinden söz etmektedir.²⁹ Dolayısıyla Ebû Bekir Ahmed'in iki kardeşi daha bulunmakta, söz konusu ihtilafın da bu iki çocuğun varlığından haberdar olunmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tüm bu mülahazalardan yola çıkılarak erkek sayısının beş değil altı, kızların ise dört olduğu, dolayısıyla Ebû Bekir Ahmed'in kendisi hariç dokuz kardeşinin daha bulunduğu şeklinde bir sonuca gitmek mümkündür.³⁰

Kardeşler arasında Ebû Bekir Ahmed'in ilimde temayüz ettiği bilinmekle birlikte, diğer kardeşlerinin de kıraat, ulûmü'l-Kur'ân, hadis, fıkıh ve Arapça gibi farklı sahalarda iyi yetişmiş oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim İbnü'l-Cezerî, öncelikle kendisi çocuklarına hocalık yapmış, bazılarına icazet vermiş, aynı zamanda dönemin önde gelen âlimlerinden istifade etmeleri gayesiyle onlara tüm imkanları seferber etmiştir.³¹ Hatta kaynaklarda, İbnü'l-Cezerî'nin, Sadaka b. Selâme el-Mesharâî (öl. 825/1422) isimli bir âlimi çocuklarının eğitim ve terbiyesini üstlenmek üzere seçtiği/görevlendirdiği bilgisi yer almaktadır.³²

İbnü'l-Cezerî, Ebû Bekir Ahmed'le Mısır'da buluştuktan sonra, oğlunun ailesini almak üzere 828-829 tarihinde Bursa'ya gittiğinden söz etmektedir.³³ Aynı zamanda kaynaklarda, İbnü'l-Cezerî'nin Ebû Bekir Ahmed'in kızı Fatıma'ya hocalık yaptığı hatta icazet verdiği bilgisi yer almaktadır.³⁴ Buradan Ebû Bekir Ahmed'in Fatıma adında kızının olduğunu anlıyoruz. Fakat Ebû Bekir Ahmed'in

²⁵ Hâfız, *Şeyhülkurrâ: el-İmâm İbnü'l-Cezerî*, 41-43.

²⁶ Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 53-54; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/553.

²⁷ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 194.

²⁸ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *el-Hisnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, thk. Abdurraûf b. Muhammed b. Ahmed Kemâliyye (Kuveyt: Girâs li'n-Neşr, 2008), 376.

²⁹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/398.

³⁰ Ebû Bekir Ahmed'in kardeşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Kardeşler arasında en büyüğü Ebü'l-Feth Muhammed olup Ebü'l-Feth, 777/1375'de Dimaşk'ta dünyaya gelmiş, 814/1411 senesinde vebadan vefat etmiştir. Ebû Bekir Ahmed'den dokuz sene sonra 789/1387 Şam'da dünyaya gelen Ebü'l-Hayr Muhammed müelifin bir diğer erkek kardeşidir. Ebû Bekir Ahmed'in, hayatı hakkında bilgi bulunan tek kız kardeşi Selmâ olup o da 791/1388 senesinde doğmuştur. İbnü'l-Cezerî, kızı Selmâ'nın kıraat, hadis ve aruz ilmini tahsil ettiğinden, çok güzel yazı yazdığından, Arapça ve Farsça şiir yazma becerisinin olduğundan bahsetmiştir. Ebû Bekir Ahmed'in bir diğer kardeşi olduğu tespit edilen Ebü'l-Kasım Alî'nin de kıraat ilmiyle ilgilendiği anlaşılmaktadır. Hayatı hakkında bilgi olmamakla birlikte İbnü'l-Cezerî, *Hisnü'l-hasîn*'de diğer çocukları olan Ebü'l-Feth Muhammed, Ebû Bekir Ahmed, Ebü'l-Hayr Muhammed, Fâtıma, Âişe, Selmâ ve Hatice ile birlikte Ebü'l-Kâsım Ali'ye de icazet verdiğini dile getirmektedir. Aynı zamanda İbnü'l-Cezerî, 789 senesinde Ebü'l-Kasım'ın, Ebû Bekir Ahmed ve Ebü'l-Feth Muhammed ile birlikte Mısır'da *el-Unvân*î dinlediğinden bahsetmektedir. Buradan Ebü'l-Kasım Ali'nin 770 yıllarının sonunda veya 780'lerin başlarında dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Ebû Bekir Ahmed'in yukarıda kısaca hayat hikayelerine yer verilen kardeşlerinden başka Ebü'l-Fadl İshak ve Ebü'l-Bekâ İsmâil adında iki erkek kardeşinin daha bulunduğu rivayet edilmektedir. İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/310, 398; 2/251-253; İbnü'l-Cezerî, *Hisnü'l-hasîn*, 376; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 49-50; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 139-141; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 55-56; Hâfız, *Şeyhülkurrâ: el-İmâm İbnü'l-Cezerî*, 42-43.

³¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/409; İbnü'l-Cezerî, *Hisnü'l-hasîn*, 376; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28; Ahmed Efendi Taşköprizâde, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fi 'ulemâ'î'd-devleti'l-Osmâniyye: Osmanlı Âlimleri*, ed. Derya Örs, çev. Muhammet Hekimoğlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 84; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/51; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 141; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 54,57.

³² Hayatı hakkında bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/336; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 3/317-318; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 54; Adem Yerinde, "Mesharâî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/304.

³³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28.

³⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 2/409; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 54.

başka çocuklarının bulunup bulunmadığı, varsa da isimlerinin ne olduğu konusunda bir bilgiye sahip değiliz.

Ebû Bekir Ahmed'in hayatı incelendiğinde onun "müdrislik", "elçilik" ve "imamlık" gibi bazı görevleri deruhte ettiği anlaşılmaktadır. Kaynaklardan elde edilen bilgilerden yola çıkılarak onun üstlendiği vazifeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Müdrislik:

Ebû Bekir Ahmed, başta İbnü'l-Cezerî olmak üzere birçok hocadan ilim tahsil etmiş ve farklı üstatlardan icazet aldıktan sonra artık o, öğrenci yetiştirmeye başlamıştır. Ebû Bekir Ahmed, Sultan Bayezid'in çocuklarına hocalık yapmıştır. Bununla beraber Memlûk sultanlarından Eşref Barsbay, onu daha önce kardeşi Ebû'l-Feth'in sürdürdüğü Dimaşk'taki bazı medreselere müdrislik vazifesini ifa için görevlendirmiştir.³⁵ Bu göreve tayin edildikten sonra Ebû Bekir Ahmed'in Osmanlı topraklarından ayrıldığı ve ailesi ile birlikte Mısır coğrafyasına döndüğü anlaşılmakta, dolayısıyla Ebû Bekir Ahmed'in hem Osmanlı hem de Mısır topraklarında müdrislik yaptığı müşahede edilmektedir.

Ebû Bekir Ahmed'in bu görevlere tam olarak hangi senede getirildiği bilinmemekle birlikte bazı kaynaklarda 826 tarihine işaret edilmiştir. Bu bağlamda İbnü'l-Cezerî'nin, oğlu Ebû'l-Feth'in vefatı sonrası ailesinin yanına Şiraz'a yerleştiği, Ebû Bekir Ahmed'e de Anadolu topraklarından Mısır'a göç etmesini önerdiği, hatta bu amaçla 826 senesinde oğlu ile Kahire'de buluşup konuya ilişkin istişareler yaptıkları, Sultan Eşref Barsbay ile burada temasta buldukları rivayet edilmektedir.³⁶ Fakat İbnü'l-Cezerî'nin ifadelerinden hareketle buluşmanın 827 senesinde gerçekleştiği, dolayısıyla Sultan Barsbay tarafından müdrislik görevine bu tarihlerden sonra getirilmiş olma ihtimalinin daha güçlü olduğu söylenebilir.

Ebû Bekir Ahmed'in Büyük Âdiliyye, Emeviyye Camii ve Atabekiyye gibi medreselerde müdrislik yaptığı, aynı zamanda Bursa Ulucamii yanındaki külliyyeye ek olarak inşa edilen Hundi Hatun Mektebi'nde³⁷ babası ile beraber kıraat okuttuğu rivayet edilmektedir.³⁸ Ebû Bekir Ahmed, bunlar dışında Şam'ın Salahıyye bölgesindeki Kâsiyûn Dağı eteklerinde bulunan "Ümmü's-Sâlih" ve "Salâhiyye" medreselerinde de müdrislik yapmıştır.³⁹

Her ne kadar kaynaklarda Ebû Bekir Ahmed'in mezhebinin ne olduğuna dair bilgi bulunmasa da müdrislik yaptığı medreselerin temsil ettiği ekol dikkate alındığında onun Şâfiî mezhebine mensup olduğu söylenebilir. Zira yukarıda isimlerine yer verilen medreseler Şâfiî mezhebinin usul ve esaslarının tedris edildiği ilim merkezleridir. Diğer taraftan babası İbnü'l-Cezerî'nin Şâfiî olduğu düşünüldüğünde onun eğitim ve terbiyesinde yetişen oğlunun da bu mezhebe mensup olması kuvvetle muhtemeldir.

Elçilik:

İbnü'l-Cezerî, Bursa'da Sultan Bayezid'in yanında iken Timur fitnessi olarak tarif edilen Ankara Savaşı (20 veya 28 Temmuz 1402)⁴⁰ patlak vermiştir. İbnü'l-Cezerî, bu savaşa sultanın yanında katılmış, fakat hem sultan hem oğlu Ebû Bekir Ahmed hem de kendisi Timur'a esir düşmüşlerdir. Savaştan muhtemelen bir sene sonra Timur, İbnü'l-Cezerî'yi Orta Asya'ya yani Semerkand'a

³⁵ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Taşkoprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28; Taşkoprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/51.

³⁶ Akakuş, "İlm-i Kirâat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa", 16.

³⁷ Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun tarafından yaptırılan bu mektebin Ankara savaşından sonra yağma sırasında tahrip olup yıkıldığı, daha sonraki yıllarda aynı ismi taşıyan Karacabey'in kızı Hundi Hatun tarafından tekrar imar ve ihyâ edilerek Kur'an hizmeti için tahsis edildiği rivayet edilmektedir. <https://www.gençgazete.net/kose-yazisi/yildirim-bevizit-devrinde-kulturel-hayat-2-6296> (Erişim: 18.07.2024)

³⁸ Akakuş, "İlm-i Kirâat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa", 16.

³⁹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130.

⁴⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Ankara Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/210-211.

götürmüş, Ebû Bekir Ahmed'i de Mısır sultanı Nâsır Ferec b. Berkûk'a elçi olarak göndermiştir. Bu tarihten itibaren yaklaşık yirmi yıl baba-oğul ayrı kalmışlar, daha sonra Hac vesilesiyle kısa bir süre bir araya gelmişlerdir. İbnü'l-Cezerî bu buluşmasında bir rivayete göre on, Taşköprizâde'ye göre ise on altı gün oğlu ile birlikte kalmıştır.⁴¹

İmamlık:

Bu başlık altında Ebû Bekir Ahmed'in, "imam-hatiplik" gibi bir görev üstlenip üstlenmediği tespit ve teyit edilmeye çalışılacaktır. Her ne kadar bazı çalışmalarda Ebû Bekir Ahmed'in Ulucamii'nde imamlık yaptığı ifade edilse de onun resmi olarak böyle bir göreve tayin edilip edilmediği, şayet tayin edildi ise hangi camilerde bu vazifeyi deruhte ettiği bilinmemektedir. İbnü'l-Cezerî'nin *Gâyetü'n-nihâye*'si başta olmak üzere ilk dönem kaynaklarında, Ebû Bekir Ahmed'in yukarıda zikredilen görevlerinden başka Bursa Büyük Bayezid Camii'nde "mütevellilik"⁴² vazifesine tayin edildiğinden bahsedilmektedir.⁴³ Fakat daha sonra kaleme alınan ve Ebû Bekir Ahmed'in hayatına değinen bazı çalışmalarda, Ebû Bekir Ahmed'in Ulucamii'nde imamlık yaptığından söz edilmiştir.⁴⁴ Teyide muhtaç olan bu malumata ilk dönem kaynaklarında yer verilmemesi dikkat çekicidir.

Şârihin hayatını konu eden ilk dönem kaynaklarında Ebû Bekir Ahmed'in Ulucamii'nde imamlık yaptığı şeklinde bir bilgi bulunmamakla birlikte, bizlere birtakım ipuçları verebileceğini düşündüğümüz tarihi bilgiler analiz edildiğinde de böyle bir malumata rastlayamadığımızı belirtmek isteriz. Zira minberdeki tarihten anlaşıldığı kadarıyla Ulucamii'nin yapımı 802 (1399-1400) senesinde tamamlanmış ve bir cuma günü görkemli bir merasimle caminin açılışı gerçekleştirilmiştir.⁴⁵ O tarihten itibaren Timur'a esir düşene kadar Ebû Bekir Ahmed'in Bursa'da olduğu bilinmekle beraber ilgili tarihlerde Ulucamii imamlık görevini başkalarının yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim kaynaklarda, Ulucamii'nin ilk imamının Emir Sultan'ın tavsiyesiyle bu göreve getirilen Mevlid-i Şerif yazarı Süleyman Çelebi (öl. 825/1422) olduğundan, Süleyman Çelebi'den sonra ise bu vazifeyi sırasıyla Mevlana Süleyman, Mevlana Cemal b. Emir, Mevlana Muslihuddin ve Şeyh Ali el-Aclûnî gibi şahısların sürdürdüklerinden bahsedilmektedir.⁴⁶

Konuya ilişkin gözden kaçırılmaması gereken bir diğer detay ise "mütevellilik" görevidir. Vakıf işlerini yürütmek üzere görevlendirilen kimseye verilen bu vazife ile Ebû Bekir Ahmed'in imamlık görevi karıştırılmış olabilir. O dönemdeki birçok yapı Yıldırım Vakıfları'na⁴⁷ bağlı olduğu için Ebû Bekir Ahmed'in Ulucamii'nin ilk mütevellisi olduğu söylenebilir.⁴⁸ Ayrıca Yıldırım Bayezid tarafından Bursa'da yaptırılan ve Yıldırım Külliyesi'nin ortasında bulunan Yıldırım Camii⁴⁹ adında bir cami daha vardır ki Ebû Bekir Ahmed'in mütevellilik görevine getirildiği caminin burası olması da muhtemeldir. Sultan Bayezid tarafından yaptırılması ve o dönemlerde diğer şehirlerde bulunan aynı isimdeki camilerin en büyüğü olması hasebiyle Ulucamii'ye Büyük Bayezid Camii denilmesi mümkündür. Ancak bu bilgi de bir ihtimalden öte geçmemektedir. Dolayısıyla cami mütevellisi olan Ebû Bekir Ahmed'in imam-hatiplik yaptığı; o caminin de Ulucamii olduğu zannedilmiş gibi gözükmemektedir. O

⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 141.

⁴² Nazif Öztürk, "Mütevelli", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/217-220.

⁴³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28.

⁴⁴ İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/63; Berheci, "el-İ'lâm fi ahkâmî'l-idgâm nazman ve şerhan dirase ve tahkik", 292; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibeti'n-Neşr*, 194; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/553; Yaşar Akaslan, *Tayyibeti'n-Neşr Şerhlerine Dair Bir İnceleme (Mûsâ Cârullah Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 134.

⁴⁵ Doğan Yavaş, "Bursa Ulucamii", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/88-89.

⁴⁶ M. Asım Yediylıdız, "Bursa Ulucami İmâmîliği ve İmâmîları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 131-143.

⁴⁷ Bursa Ulucamii Külliyesi tamamlandıktan sonra Sultan Bayezid tarafından kurulan Yıldırım Vakıfları'nın vakfiye metnini İbnü'l-Cezerî kaleme almış, Molla Fenarî ise tasdik ve tescil etmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi, "Yıldırım Bâyezid'in Bursa Vakfiyesi ve Bir İstibdalnâmesi", *Vakıflar Dergisi* 8 (1969), 42.

⁴⁸ Akakuş, "İlm-i Kirâat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa", 16.

⁴⁹ Doğan Yavaş, "Yıldırım Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/532-533.

dönemlerde mütevellilik görevinin cami imamlığı olarak kullanılmış olabileceği ihtimalini bir tarafa koyarsak, kanaatimizce Ebû Bekir Ahmed'in Ulucamii'de imamlık yaptığı kesin değildir.

Tüm bu mülahazalardan sonra denilebilir ki Ebû Bekir Ahmed, kesin olarak cami mütevellisi olarak görev yapmıştır. Fakat son dönem kaynaklarında hem Ebû Bekir Ahmed'in yaptığı görevlerin hem de cami bilgilerinin karıştırılmış olabileceği düşünülmektedir. Kaynaklarda Ebû Bekir Ahmed'in, diğer bölümde isimlerine yer verilen medreselerde müderrislik yaptığı anlatılırken, Emevi Camii'nde üst düzey bir konumda bulunduğu bahsedilmektedir. "Tesaddur" (تَصَدُّرٌ) veya "tasdîr" (تَصْدِيرٌ)⁵⁰ kelimeleriyle ifade edilen bu vazifenin, oradaki imam ve müderrislerin sorumluluğu gibi bir görev veya yöneticilik olduğu anlaşılmakta, hatta derslerine kâdilkudât ve âlimlerin dahi iştirak ettiği rivayet edilmektedir. Haliyle böyle bir görev üstlenen kişinin burada veya başka camilerde imamlık yapmış olması kaçınılmazdır. Fakat buradan müellifin, Ulucamii'nde imamlık yaptığı şeklinde kesin bir sonuç çıkarılmamalıdır. Burada amacımız, Ebû Bekir Ahmed'in hayatına ilişkin doğru veya doğruya en yakın olduğu düşünülen sonucu ortaya koymaktır.

2. Eserleri

Hayatının büyük bölümünü ilim tahsil etmek ve öğrenci yetiştirmekle geçiren Ebû Bekir Ahmed'in çok fazla eser telif ettiği söylenemez. Fakat, özellikle *Tayyibe* ve mukaddime şerhleri olmak üzere onun eserlerinin nitelikli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İbnü'l-Cezerî, gerek *Tayyibetü'n-Neşr* gerekse diğer iki manzumesi üzerine oğlunun yazdığı şerhleri çok beğendiğini bizzat kendisi dile getirmiştir. İbnü'l-Cezerî'nin bu ifadeleri Ebû Bekir Ahmed'in eserlerinin kalitesini ortaya koymaktadır.

Kaynaklarda Ebû Bekir Ahmed'in şu eserlerine yer verilmiştir:

Serhu Tayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr: Ebû Bekir Ahmed'e nisbetinde herhangi bir ihtilaf bulunmayan bu şerhin 827-828 tarihleri arasında kaleme alındığı söylenebilir. Zira İbnü'l-Cezerî, 827 senesinde hac için yola çıkacağı zaman oğluna mektup yazmış ve yirmi yıl sonra baba-oğul Mısır'da buluşup on veya on altı gün birlikte vakit geçirmişlerdir. Ardından babası hacca gitmiş, o ise şevvalden şevvale bir yıl Mısır'da kalmıştır. Çalışmanın muhtelif yerlerinde ifade edildiği gibi İbnü'l-Cezerî, oğlunun kaleme aldığı bu şerhi çok beğendiğini bizzat kendisi ifade etmiş ve ondan övgü dolu sözlerle bahsetmiştir.⁵¹

İbnü'n-Nâzım Şerhi'nin gerek ülkemizde gerekse diğer İslâm beldelerinde kıraat eğitim-öğretim sürecinde *Tayyibe*'yi anlama noktasında müracaat edilen yardımcı kaynaklar arasında ilk sıralarda yer aldığı anlaşılmaktadır. *İbnü'n-Nâzım Şerhi*, *Tayyibe* üzerine kaleme alınan ilk şerh olması, sonraki dönem şerhlerinde sarâhaten veya zimnen bu şerhe atıf yapılması, diğer bir ifadeyle onlara kaynaklık etmesi, İbnü'l-Cezerî'nin beğenisine/onayına mazhar olması, muhteva açısından yoğun olmakla birlikte konuların basitleştirilerek izah edilmeye çalışılması, dilinin sade ve anlaşılır olması şeklinde özetlenebilecek yönleriyle ön plana çıkmaktadır.⁵²

Bazı kataloglarda, *İbnü'n-Nâzım Şerhi*'nin müellif ismi, İbnü'l-Cezerî olarak kaydedilmiştir.⁵³ Fakat söz konusu şerh, İbnü'l-Cezerî'ye değil Ebû Bekir Ahmed'e aittir. "İbnü'l-Cezerî" ifadesi, Cezerî'nin oğlu demek olduğundan, bununla Ebû Bekir Ahmed kastedilmiş veya gerçekten bu şerhi İbnü'l-Cezerî'nin kaleme aldığı zannedilmiş, katalog bilgisi de bu iki ihtimalden biri doğrultusunda hatalı girilmiş olabilir. Muhtemel yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için bu hususa dikkat çekilmiştir. Ayrıca konuya dair yapılan bir çalışmada, İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki

⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130.

⁵¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/51.

⁵² Şerh hakkında detaylı bilgi için bk. Resul Akcan, *İbnü'n-Nâzım ve Şerhu Tayyibetü'n-Neşr İsimli Eserinin Metodolojik Tahlili* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 103-124.

⁵³ İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr (Bursa)* (Orhan Camii Koleksiyonu, 16 Or 112); İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibetü'n-Neşr (İstanbul)* (Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 6/1).

yazma nüshada *Tayyibe*'nin yalnızca ilk 24 beytinin şerhini içeren kısmın mevcut olduğu ifade edilmiştir.⁵⁴ Fakat incelememiz neticesinde bu bilginin doğru olmadığı tespit edilmiştir. Nitekim söz konusu nüshada *Tayyibe*'nin ilk 79 beytinin şerhini içeren kısım mevcuttur. Zaten Ebû Bekir Ahmed ilk 23 beyti hiç şerhetmemiştir.⁵⁵

Şerhu mukaddimeti't-tecvîd (el-Havâşî'l-müf(eh)hime fî şerhi'l-mukaddime): Bu çalışma, İbnü'l-Cezerî'nin tecvid konularını ihtiva eden ve genelde *el-Mukaddimetü'l-Cezeriyye*⁵⁶ olarak bilinen manzumesi üzerine kaleme aldığı şerhidir.⁵⁷ İbnü'l-Cezerî'nin mukaddimesi hacimsel olarak küçük olmasına rağmen, telif edildiği tarihten itibaren pek çok çalışmaya konu edilmiş kıymetli bir eserdir. Nitekim sadece şerh çalışmalarının sayısının elliden fazla olduğu ifade edilmiştir.⁵⁸ Ebû Bekir Ahmed tarafından 806/1404 senesinde kaleme alınan bu şerh anılan çalışmaların ilki olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli kütüphanelerde mahtût nüshaları bulunan⁵⁹ şerh, daha sonra farklı yayınevleri tarafından tahkikli-tahkiksiz neşredilmiştir.⁶⁰ Hasan b. Müslim el-Âmilî bu şerhi *Muhtasaru Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* adıyla istisar etmiş, Zekeriyâ el-Ensârî de eser üzerine bir hâşiye kaleme almıştır.⁶¹

Urcûze fî vakfî Hamza: Eserin adı, mahtût nüshalardan birinde *Urcûze fî vakfî Hamza*, diğerinde ise *el-Urcûzetü'l-hemze fî bâbi'l-Hamza* olarak geçmektedir. İsminden anlaşılacağı üzere bu eserde, kıraat ilminin en girift konularından biri olarak nitelendirilebileceğimiz hemze üzerine vakf meselesi ele alınmıştır. Eserin yazma nüshaları mevcut olmakla birlikte⁶² etraflıca tahlilinin konu edildiği bir makale de kaleme alınmıştır.⁶³

Kitâbü'l-î'lâm fî ahkâmi'l-idgâm şerhan ve nazman: Risâle niteliği taşıyan bu çalışmada kıraat ilminin önemli meselelerinden biri olan idgâmın tarifi, kısımları, sebepleri, hükümleri ve idgama mani olan haller ele alınmıştır. Ebû Bekir Ahmed, eseri recez bahrinde 22 beyit olarak nazmetmiştir. Eserin tahkik ve dirase çalışması yapılmıştır.⁶⁴

Şerhu mukaddimeti ulûmi'l-hadîs: İbnü'l-Cezerî'nin hadis ilmine yönelik telif ettiği *Mukaddimetü ilmi'l-hadîs*⁶⁵ isimli eseri üzerine yine Ebû Bekir Ahmed tarafından yazılan şerhidir. Eserin bir nüshasının Berlin'de olduğu bildirilmektedir.⁶⁶

Kaynaklarda, Ebû Bekir Ahmed'in bunlardan başka İbnü'l-Cezerî'nin *Şerhu'd-Dürreti'l-mudiyye* isimli bir şerhinden de bahsedilmektedir. Ancak eserin kim tarafından kaleme alındığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Şöyle ki bazıları bunun Ebû Bekir Ahmed'e ait olduğunu söylerken, bazıları

⁵⁴ Can, *Bursa İnebey Kütüphanesinde Bulunan Kıraat ve Tecvîd İlmine Dair Yazma Eserler*, 62.

⁵⁵ İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr (Bursa)* (Orhan Camii Koleksiyonu, 16 Or 112).

⁵⁶ Manzûme, *el-Cezeriyye, el-Mukaddime fî mâ yecibu 'alâ kâri'l-Kur'ân en ya'lemehû* veya *Mukaddime fî't-tecvîd* gibi isimlerle de anılmaktadır.

⁵⁷ Yûsuf İlyân Serkîs, *Mu'cemü'l-matbu'âtî'l-Arabiyye ve'l-mu'arabe* (Mısır: Matbaatü Serkîs, 1928), 1/62; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 57.

⁵⁸ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, 2/1799-1800; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 10.

⁵⁹ Eserin yazma nüshaları, Mısır Milli Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphanesi, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi ve Süleymaniye Yazma Eser (Serez, nr. 50.) Kütüphanesinin ilgili bölümlerinde kayıtlıdır.

⁶⁰ İlk olarak 1309/1891'de el-Mektebetü'l-Meymeniyye; 2008'de Mîrâsü'n-Nübüvveti li'n-Neşri ve't-Tevzi; 2012 senesinde ise Mektebetü's-Sikâfeti'd-Dîniyye yayınevlerince neşredilen söz konusu şerh, son olarak Fergali Seyyid Arabavi tarafından (tahkik-dirase) çalışılmış ve Mektebetü Evladi's-Şeyh li't-Tûras tarafından neşredilmiştir.

⁶¹ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 214.

⁶² Risalenin bir nüshası Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Nadir Eserler Koleksiyonunda 297.18 (11483/US0036); ikinci nüsha ise Dâru'l-Kütübi'l-Katariyye'de bulunmaktadır.

⁶³ Murat Akkuş - Abdulselam Fityan, "Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî'nin 'Urcûze fî Vakf-i Hamza' Adlı Risalesi ve Tahlili", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (30 Nisan 2021), 328-345.

⁶⁴ Berheci, "el-İ'lâm fî ahkâmi'l-idgâm nazman ve şerhan dirase ve tahkik", 283-326.

⁶⁵ Eser bazı kaynaklarda *Mukaddime fî'l-Hadîs* şeklinde geçmektedir. Ebû Bekir Ahmed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Mukaddimeti ulûmi'l-hadîs*, Berlin Verz, nr. 1084; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zünûn*, 2/1803; Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin*, 2/188; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/51; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28.

⁶⁶ Ebû Bekir Ahmed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Mukaddimeti ulûmi'l-hadîs*, Berlin Verz, nr. 1084; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/556.

ise eseri Nüveyrî'ye nisbet etmektedir.⁶⁷ Fakat anılan şerhin Fatih Kütüphanesi'nin eski kataloğunda ve Manisa İl Halk Kütüphanesinde İbnü'n-Nâzım adına kaydedildiği görülmektedir.⁶⁸ Aynı şekilde başka bir katalogda da Ebû Bekir Ahmed üzerine kaydedildiği görülmektedir.⁶⁹ Eserin Nüveyrî'ye aidiyeti noktasında genel bir kabul söz konusu olsa da bu tespitler, şerhin Ebû Bekir Ahmed tarafından kaleme alınmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

3. İlmî Kişiliği

Ebû Bekir Ahmed'in hayatı incelendiğinde onun, dönemin önde gelen hocalarından ilim tahsil ettiği, bu konuda kardeşleri arasında temayüz ettiği, çeşitli medreselerde birçok öğrenci yetiştirdiği ve sayıları fazla olmasa da nitelikli eserler kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre Ebû Bekir Ahmed'in on yaşında Kur'an-ı Kerim'i ezberlediği, bir sene sonra (791/1388 senesinde) hatimli namaz kıldırıldığı ifade edilmektedir. Ebû Bekir Ahmed, babası İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*, *Takrîbü'n-Neşr* ve *Tayyibetü'n-Neşr* isimli eserlerini bizzat kendisinden okumuş, çok defa dinlemiş ve *Tayyibe*'yi ezberlemiştir. Diğer taraftan onun, Şâtıbî'nin (öl. 590/1194) *Hırzû'l-emânî*'si ile *Kasîde-i râiyye*'si olmak üzere birçok eseri ezberlediği rivayet edilmektedir.⁷⁰

Ebû Bekir Ahmed, kardeşleri ile beraber Mısır'a gittikten sonra orada on iki kıraat yanında *Şâtıbiyye* ve *Unvânî* okuyarak icazet almıştır. İbnü'l-Cezerî'den sonra Mısır'da İbrâhîm b. Ahmed eş-Şâmî'den (öl. 800/1397) tekrar kıraat-i aşere okumuş ve o esnada hadis tahsili yapmıştır. Ebû Bekir Ahmed'in 794 senesinde ailesiyle Mısır'a geldiğinde, burada Ebû İshak el-Balebekî'den (öl. 798/1395) kıraat-i aşere okuduğu rivayet edilmiştir. Döneminin otorite âlimlerinden icazet alan Ebû Bekir Ahmed, babası İbnü'l-Cezerî Anadolu'ya geldikten sonra birçok kitapla birlikte peşinden gelmiştir. O, her fırsatta bir taraftan ilim tahsil etmeye devam etmiş, diğer taraftan başta Yıldırım Bayezid'in çocukları olmak üzere birçok öğrenciye hocalık yapmıştır.⁷¹

İbnü'l-Cezerî, oğlu Ebû Bekir Ahmed hakkında şöyle demektedir:

"O (Ebû Bekir Ahmed) on yedi Ramazan 780/1379'de Dimaşk'ta doğdu. Birçok hocadan icazet aldı. 790/1388'da Kur'an'ı ezberledi, 791/1388 yılında ise hatimle namaz kıldırıldı. Kıraat konusundaki iki kasideyi (*eş-Şâtıbiyye*, *er-Râiyye*) ezberledi. On iki kıraatı okudu. Sonrasında ikinci defa on kıraatı okudu ve icazet aldı. *en-Neşr* ve *Tayyibe*'yi okudu ve her ikisini benden çokça dinledi. O, birçok kitap ezberledi. Buhârî'yi dinledi ve Hâfız el-İrâkî (öl. 806/1404) gibi kimselerden nakilde bulundu. Anadolu'ya (Bursa) geldiğimde birçok kitap ile o da arkamdan geldi. Etrafımdan ayrılmayarak benden ilim tahsil etti ve öğrendiklerini başkalarına öğretti. Kıymetli Sultan Bayezid Han'ın çocukları ondan çok istifade ettiler. Sultan'ın Bursa'da inşa ettiği Câmî-i Kebîr'in mütevellisi oldu. Dindar ve iffetli biri olarak yaşadı..."⁷²

⁶⁷ Kübra Türkmen, *İbnü'l-Cezerî ve "ed-Dürretü'l-Mudiyye" adlı eseri. İstanbul: Marmara Üniversitesi (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 38-39; Osman Bostan, Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 46.*

⁶⁸ Ebû Bekir Ahmed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu'd-Dürretü'l-mudiyye* (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 43, vr. 1b-131a.); Ebû Bekir Ahmed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Dürretü'l-mudiyye fî kırâ'âti'l-einmti's-selâseti'l-merdiyye* (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 4557).

⁶⁹ İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Dürretü'l-mudiyye fî kırâ'âti'l-einmti's-selâseti'l-merdiyye* (Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 4557).

⁷⁰ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/129-131; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 2/193; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 27-28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/50-51; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 141; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 56; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 194.

⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/129-130; İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-esânîd*, 208; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 2/193; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 27-28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/50-51; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 141; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, 194; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 20/553.

⁷² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/129-130; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 27-28; Taşköprizâde, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye: Osmanlı Âlimleri*, 82-84.

İbnü'l-Cezerî'nin bu ifadelerinden oğlunun iyi yetişmiş ve sahasında yetkin bir âlim olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda sesinin çok güzel olduğu rivayet edilmektedir.⁷³ Ebû Bekir Ahmed, büyük kardeşi Ebû'l-Feth Muhammed'in 814/1411 senesinde taûn (veba) hastalığından vefat etmesi üzerine daha önce onun ifa ettiği vazifelere tayin edilmiş, aynı zamanda Mısır diyarındaki tüm iftâ (fetva verme) işleri kendisine tevdi edilmiştir.⁷⁴ Ebû Bekir Ahmed söz konusu medreselerde müderrislik yaparken dönemin baş kadısının (kâdilkudât)⁷⁵ ve birçok ulemanın onun derslerine iştirak ettiği nakledilmektedir.⁷⁶ Dolayısıyla Ebû Bekir Ahmed anılan medreselerde uzun süre müderrislik yapmış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bahse konu olan öğrencilerden bir kısmının hayatına çalışmamız içerisinde yer verileceği üzere onun tedrisatında yetişmiş bu kıymetli şahsiyetler Ebû Bekir Ahmed'in muteber bir âlim olduğunu göstermektedir.

Gâyetü'n-nihâye'de konuya ilişkin babasının kullandığı ifadeler de Ebû Bekir Ahmed'in ilmî dirayetini ortaya koyar niteliktedir. Nitekim İbnü'l-Cezerî, "Ben Mekke'deyken o Mısır'da *Tayyibetü'n-Neşr'i* şerhetti. Daha önce aynı eser üzerine yazdığım hâşiyenin nüshaları yanında olmamasına rağmen bunu çok güzel şerhetti. Bundan önce diğer manzumelerimi de (*Mukaddimetü't-tecvîd* ve *Mukaddimetü ilmi'l-hadîsî*) şerhetmişti. Şerefli Sultan Barsbay onu kardeşi Ebû'l-Feth'in meşihat ve tedris faaliyetlerini ifaya tayin etti." sözleriyle şerhi beğendiğini ifade etmiş, bir bakıma onaylamış, dolayısıyla oğlunun ilmi saygınlığına işaret etmiştir.⁷⁷

Ebû Bekir Ahmed'in kaleme aldığı eserler de yine onun ilmi konulara vukûfiyetini gözler önüne sermektedir. Nitekim sadece *Tayyibe* şerhi incelendiğinde dahi bu durum ortaya çıkmaktadır. Söz konu şerh tahlil edildiğinde Ebû Bekir Ahmed'in kıraat, tecvid, resmü'l-mushaf, Arapça, belagat, hadis, fıkıh, tefsir ve aruz gibi muhtelif ilim dallarına hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Zira o, eseri şerh ederken zikredilen bilim dallarından büyük ölçüde istifade etmiş, yeri geldiği zaman tespit ettiği hataları ana kaynaklara müracaat etmek suretiyle tashih etmiştir. Tüm bunlar göstermektedir ki o, devrin önde gelen âlimlerin tedrisatında yetişmek suretiyle ilmi konularda derinleşmiş, alanına hâkim, bilgili ve otoriter bir şahsiyettir.

3.1. Hocaları

Ebû Bekir Ahmed, başta babası İbnü'l-Cezerî olmak üzere dönemin meşhur âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve birçoğundan icazet almıştır. Ebû Bekir Ahmed'in kıraat sahasında otorite olduğu bilinmekle birlikte, bunun dışındaki alanlarla da ilgilendiği anlaşılmaktadır.⁷⁸ Onun söz konusu alanlardaki yetkinliğini ortaya koymak amacıyla ders okuduğu hocalarından bazılarının hayatı hakkında kısaca bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bahse konu olan hocaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Salâh b. el-Bülbeysî (öl. 789/1388'den sonra): Bülbeysî veya Bilbîsî diye şöhret bulan bu zat Ebû Bekir Ahmed'in hocaları arasında sayılabilir. İbnü'l-Cezerî, hem kendisinin hem de oğlunun Bilbîsî'den *el-Unvân* isimli eseri dinlediğinden, son dinleyişinde oğulları Muhammed, Ahmed ve Ali ile birlikte olduklarından bahsetmektedir.⁷⁹ 700'lü yılların başlarında doğduğu dile getirilen⁸⁰ bu zatın İbnü'l-Cezerî'nin ifadelerinden 789'dan sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁸¹

⁷³ Akakuş, "İlm-i Kırâat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa", 16.

⁷⁴ Akakuş, "İlm-i Kırâat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa", 16.

⁷⁵ İslâm devletlerinde yargı sisteminin başındaki yetkili kişiye verilen ünvanıdır. Şükrü Özen, "Kâdilkudât", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/77-82.

⁷⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130.

⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28.

⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130-131; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 2/193; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 27-28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/50-51; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 56.

⁷⁹ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/398.

⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-esânîd*, 211.

⁸¹ İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-esânîd*, 217.

Ebü'l-Fetih, Muhammed b. Ahmed el-Askalânî (öl. 794/1391): Ebû Bekir Ahmed'in eğitim aldığı hocalardan birisi Askalânî'dir. Kardeşi Ebü'l-Feth ile birlikte Mısır'a kıraat okumak için giden Ebû Bekir Ahmed, orada bu zattan on iki kıraatle birlikte *Şâtıbiyye* ve '*Unvân*'i okumuş, aynı zamanda kendisinden icazet almıştır.⁸²

İbrâhim b. Ahmed eş-Şâmî (öl. 800/1397): Ebû Bekir Ahmed ikinci defa ilim tahsili için Mısır'a gittiğinde orada bu zattan kıraat-i aşere ve *Şâtıbiyye* okumuştur.⁸³

İbnü'l-Cezerî (öl. 833/1429): Ebû Bekir Ahmed'in ilk hocası babası İbnü'l-Cezerî olup, uzun yıllar ayrı kalsa da onunla geçirdiği zaman zarfında kendisinden ilim tahsil etmiştir. Ebû Bekir Ahmed, Anadolu'ya gelmeden önce de babasından kıraat-i aşere okumuş ve icazet almıştır.⁸⁴

Kaynaklarda, Ebû Bekir Ahmed'in yukarıda hayatlarına dair kısaca bilgi verilen âlimlerden başka, Salâh b. Ebî Amr, İbn Kâdî Şühbe, İbn Mahbûb, İbn Avd, Ebü's-Sellâr,⁸⁵ İbn Muhib ve Salâh el-Azâzî gibi hocalardan da icazet aldığı geçmektedir. Ayrıca o, Hâfız el-İrâkî ve Havze Camii'nde İbn Hatîb gibi meşhur muhaddislerden *Sahîh-i Buhârî*'yi dinlemiş, onlardan nakiller yapmıştır.⁸⁶ Mezkur âlimler dışında abisi Ebü'l-Feth ve İbnü'l-Cezerî'nin çocuklarının eğitim ve terbiyesini üstlenmek için seçtiği Sadaka b. Selâme el-Mesharâî (öl. 825/1422) isimli âlimi de Ebû Bekir Ahmed'in hocaları arasında saymak mümkündür.⁸⁷

3.2. Öğrencileri

Ebû Bekir Ahmed, Anadolu topraklarında tedris faaliyetlerinde bulunmuş özellikle de Mısır'daki medreselerde uzun süre ders okutmuş, en nihayetinde daha sonraları döneminin önde gelen simaları arasında yerini almış olan birçok öğrenciye hocalık yapmıştır. Bahse konu olan öğrencilerden bazıları şunlardır:

Zeynüddîn Ebû Muhammed el-Hadîdi Abdüddâim el-Ezherî (öl. 870/1466): Bu zat Ebû Bekir Ahmed'in önde gelen öğrencilerinden biridir. Şemseddin Sehâvî, Ezherî'nin 827 senesinde Ebû Bekir Ahmed'den *Tayyibe* şerhi okuduğundan söz etmektedir.⁸⁸

Takıyyüddîn Ebû Bekir b. Muhammed eş-Şâfiî (öl. 881/1476): 815 senesinde Hısnu Keyfa'da (Hasankeyf)⁸⁹ doğmuş olan bu zat Ebû Bekir Ahmed'den kıraat okuyan öğrencilerinden biridir. Ebû Bekir el-Hısnî'nin ölümü sonrasında sevenlerinin büyük bir üzüntüye gark olduğu nakledilmektedir.⁹⁰

İbn Esed (öl. 882/1477): Sehâvî, İbn Esed'in de Ebû Bekir Ahmed'den ilim tahsil ettiğini söylemiştir.⁹¹ Şâfiî mezhebi fıkhî âlimi olan İbn Esed, 808/1405 yılında Mısır'da doğmuş, 882 senesinde Hac görevini ifa ettikten sonra vefat etmiş ve Safra vadisindeki Hadîde denilen yere defnedilmiştir.⁹²

Ebû Bekir Ahmed, yukarıda kısaca hayat hikâyelerine yer verilen âlimler dışında, Yıldırım Bayezid'in üç oğlu Mehmed, Mustafa ve Musa'ya da hocalık yapmıştır. İbnü'l-Cezerî bu hususu açıkça

⁸² İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/129.

⁸³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/7-8, 129.

⁸⁴ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130-131; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 27-28; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/50-51; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 56.

⁸⁵ Bu isim bazı kaynaklarda İbnü's-Sellâr olarak geçmektedir. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 2/193.

⁸⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/129-130; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 2/193; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 27-28.

⁸⁷ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/336; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 3/317-318; Hamed, *Şerhu'l-Mukaddime*, 54.

⁸⁸ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 4/42.

⁸⁹ Arapça kaynaklarda Hısnu Keyfa/Keybâ, Osmanlı arşiv belgelerinde ise Hısnıkeyf şeklinde kayıtlara geçmiş olan bu şehir, halk arasında Hasankeyf olarak anılmaktadır. Önceleri Artuklular'ın merkezi olan Hasankeyf, günümüzde Batman iline bağlı, şehrin 32 km uzağında Midyat yolu üzerinde bulunan bir ilçedir. Yusuf Oğuzoğlu, "Hasankeyf", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/364-365.

⁹⁰ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 11/76-77; Berheci, "el-İ'lâm fi ahkâmî'l-idgâm nazman ve şerhan dirase ve tahkik", 292.

⁹¹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 2/193.

⁹² Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 1/227-231.

ifade etmektedir.⁹³ Bu üç şehzadeye Ebû Bekir Ahmed'den önce İbnü'l-Cezerî de hocalık yapmıştır. Nitekim Niğbolu Zaferî'nden sonra bizzat sultan tarafından "muallim-i sultânî" olarak tayin edilen İbnü'l-Cezerî, kendisine verilen bu görevi en iyi şekilde sürdürmüştür.⁹⁴ Sultan çocuklarının eğitimini üstlenmesi hasebiyle babasına verilen "hâce-i sultânîlik"⁹⁵ ünvanına dolaylı olarak Ebû Bekir Ahmed de mazhar olmuştur.

Kaynaklarda, gerek İbnü'l-Cezerî'nin gerekse oğlunun sultan çocuklarına eğitim verdiğinden söz edilirken, şehzadelerin ismi genelde Kâmil Mehmed, Saîd Mustafa ve Eşref veya Mehmed, Mustafa ve Musa olarak geçmektedir.⁹⁶ Yıldırım Bayezid'in hayatını konu edinen tarihi kaynaklara bakıldığında, sultanın anılan şehzadeler dışında başka çocukları bulunmakla birlikte, aralarında Eşref isminde bir oğluna rastlanılmamaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki muhtemelen Sultan Bayezid'in üçüncü oğlu olan Musâ, "Eşref" namıyla meşhurdur veya "Eşref" şehzâde Musâ'nın ikinci ismidir. Taşköprizâde'nin *Miftâhu's-sa'âde* isimli eserinde bu isme "Eşref Musâ" şeklinde yer vermesi bu görüşü desteklemektedir.⁹⁷

Hâl böyle olmakla birlikte bazı kaynaklarda Ebû Bekir Ahmed'in öğrencilerinin isimlerine yer verilirken sultan çocuklardan Kâmil Mehmed, Saîd Mustafa ve Eşref Barsbay diye bahsedilmektedir.⁹⁸ Mısır Memlûk sultanı olan Eşref Barsbay'ın, Yıldırım Bayezid'in oğlu olması zaten mümkün olmadığına göre burada bir hata vardır. İlk dönem kaynaklarında "Eşref" kelimesinden kastın kim olduğu açıkça belirtilmediği için Musa Çelebi'nin lakabı veya ikinci adı olabileceğini düşündüğümüz bu isim ile Memlûk Sultanı Eşref Barsbay'ın ismi karıştırılmıştır. Ebû Bekir Ahmed'in, daha önce kardeşi Ebû'l-Feth'in deruhte ettiği müderrislik görevine Sultan Eşref Barsbay tarafından atanmış olması da bu karışıklığa yol açan bir diğer etken olarak değerlendirilebilir.

İbnü'l-Cezerî'nin *Gâyetü'n-nihâye*'si ve bundan sonra kaleme alınan tüm çalışmalarda Ebû Bekir Ahmed'den ders okuyan Sultan Bayezid'in üçüncü oğlu yalnızca "Eşref" veya "Eşref Mûsâ" şeklinde geçmekteyken, sadece Taşköprizâde'nin (elimizdeki matbû nüsha dikkate alındığında) *Şekâiku'n-nûmâniyye*'sinde bu isim Mûsâ değil İsâ olarak geçmektedir.⁹⁹ Fakat Taşköprizâde, bir diğer eseri olan *Miftâhu's-sa'âde*'de sultan çocuklarına Kâmil Mehmed, Saîd Mustafa ve Eşref Mûsâ şeklinde yer vermiştir.¹⁰⁰ Ayrıca *Şekâiku'n-nûmâniyye*'nin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından yayımlanan çevirisinde, yukarıda ismi zikredilen kaynaklarda olduğu gibi bu isme yalnızca "Eşref" şeklinde yer verilmiştir.¹⁰¹ Hiçbir kaynaktan geçmezken yalnızca anılan eserde bu isme İsâ olarak yer verilmesi bir müstensih hatası olarak değerlendirilebilir. Tüm bu mülahazalardan yola çıkılarak Ebû Bekir Ahmed'den ders okuyan ve "Çelebi" ünvanlarıyla meşhur olan Sultan çocuklarının Kâmil Mehmed, Saîd Mustafa ve Eşref Musa olduğu şeklinde bir sonuca gitmek mümkündür.

⁹³ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28; Taşköprizâde, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye: Osmanlı Âlimleri*, 84; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 141; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/50-51.

⁹⁴ İbnü'l-Cezerî bu durumu şu cümleleriyle ifade etmektedir: "Sultan Bayezid beni kendi çocukları olan Sultan Muhammed, Sultan Mustafa ve Sultan Musâ'nın eğitim ve terbiyesi için görevlendirdi. Onlar her gün evime gelip benden ders alıyorlardı. Bunlardan Mustafa ve Musâ Arapça, nahv ve fıkıh da öğrendi. Hatta Arapça'yı benim çocuklarımdan daha fasih konuşur oldular." İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-esânîd*, 122.

⁹⁵ Osmanlı padişahları tahta çıktıklarında şehzadelikleri döneminde kendilerine hocalık yapan âlimlerden birisini seçer, bu kimselere ise "muallim-i sultânî" denilirdi. Murat Akgündüz, "Osmanlı Padişahlarını Yetiştiren Hocalar: Muallim-i Sultânîler", *İSTEM* 9 (01 Aralık 2007), 50.

⁹⁶ İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, 1/130; Leknevî, *el-Fevâ'id*, 141.

⁹⁷ Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 50-51.

⁹⁸ İbnü'n-Nâzım, *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr*, 1/59; Berheci, "el-İ'lâm fi ahkâmi'l-idgâm nazman ve şerhan dirase ve tahkik", 292.

⁹⁹ Taşköprizâde, *Şekâiku'n-nu'mâniyye*, 28.

¹⁰⁰ Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/51.

¹⁰¹ Taşköprizâde, *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye: Osmanlı Âlimleri*, 84.

Sonuç

Ebû Bekir Ahmed'in hayatına odaklanan bu çalışmada birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen verilerden yola çıkılarak Ebû Bekir Ahmed'in önemli bir âlim olduğu ve kıraat ilmine büyük katkılar sunduğu tespit edilmiştir. Nitekim hayatı incelendiğinde onun henüz on yaşındayken Kur'an-ı Kerim'i ezberlediği, babasından *en-Neşr*, *Takrîbü'n-Neşr* ve *Tayyibetü'n-Neşr* okuduğu, *Şâtıbiyye* ile *Râiyye*'yi ezberlediği, İbrâhîm eş-Şâmî gibi dönemin otorite şahsiyetlerinden *Şâtıbiyye* ve *Unvân* yanında kıraat-i seb'a ve aşere okuyup icazet aldığı nakledilmektedir. Aynı zamanda onun, abisi Ebû'l-Fetih'in vefatı sonrasında Eşref Barsbay tarafından Şam'daki Emevî Camii, Büyük Âdiliyye, Ümmü's-Sâlih ve Atabekiyye gibi medreselere müderris olarak tayin edildiği, anılan medreselerde uzun süre bu görevi yaptığı, derslerine kâdilkudât ve ulemânın iştirak ettiği nakledilmektedir.

Ebû Bekir Ahmed, kıraat tarihinin kilometre taşlarından bir olan İbnü'l-Cezerî'nin oğludur. Müellif, babasına nisbetle İbnü'n-Nâzım olarak şöhret bulmuş ve genelde bu nisbesiyle anılmıştır. Ebû Bekir Ahmed, 780/1378 senesinde Şam'da dünyaya gelmiştir. Onun doğum yılına ilişkin herhangi bir ihtilaf söz konusu olmazken, vefatına dair kaynaklarda farklı tarihlere işaret edilmiştir. Bu bağlamda bazı kaynaklarda tarih belirtilmezken, bazılarında 827/1424, 835/1432 ve 859/1454 şeklinde farklı tarihlerden söz edilmiştir. İlgili kaynaklar tarandığında ve müellifin hayatına ilişkin diğer bilgiler karşılaştırıldığında Ebû Bekir Ahmed'in, babasından bir müddet sonra yani 835/1432 veya buna yakın bir tarihte muhtemelen de Şam'da vefat etmiş olması en makul yaklaşım gibi görünmektedir.

Ebû Bekir Ahmed'in kardeş sayısı hakkında bazı kaynaklarda ihtilafın olduğu, bu ihtilafın da iki çocuğun varlığından haberdar olunmamasından meydana geldiği anlaşılmıştır. Çoğu kaynakta ismine değinilmeyen kardeşlerin Ebû'l-Kâsım Ali ve Hatice olduğu tespit edilmiştir. Bu mülahazalar doğrultusunda Ebû Bekir Ahmed'in kardeşlerinden erkek olanlar Ebû'l-Fetih, Ebû'l-Hayr, Ebû'l-Kasım Alî, Ebû'l-Fadl İshak, Ebû'l-Bekâ İsmâîl, kızlar ise Selmâ, Fâtıma, Âişe ve Hatice'dir. Dolayısıyla öz veya üvey oldukları bilinmemekle birlikte altı erkek ve dört kız olmak üzere kardeş sayısının on olduğu anlaşılmıştır.

Ebû Bekir Ahmed'in birçok öğrenci yetiştirdiği ve sayıları fazla olmasa da nitelikli eserler kaleme aldığı, aynı zamanda elçilik ve mütevellilik gibi görevleri deruhte ettiği anlaşılmıştır. Ancak başta *Gâyetü'n-nihâye* olmak üzere ilk dönem kaynaklarında Ebû Bekir Ahmed'in Büyük Bayezid Camii mütevellisi olarak görev yaptığı ifade edilmekle birlikte, son dönem kaynaklarında müellifin Ulucamii imamlık vazifesine tayin edildiği şeklinde bir bilgiye yer verildiği görülmüştür. Kanaatimizce bu bilgi doğru değildir.

İlk dönem kaynaklarında Ebû Bekir Ahmed'in sultan çocuklarına eğitim verdiğinden söz edilirken, şehzadelerin ismi genelde Kâmil Mehmed, Saîd Mustafa ve Eşref olarak geçmektedir. Buradaki Eşref isminden Eşref Musa'nın kastedildiği anlaşılmıştır. Nitekim bu kanaati destekleyen başka unsurlar da mevcuttur. Fakat bazı kaynaklarda Ebû Bekir Ahmed'in öğrencilerinin isimlerine yer verilirken sultanın üçüncü çocuğu Eşref Barsbay olarak geçmektedir. Memlûk sultanı olan bu şahsın, Yıldırım Bayezid'in oğlu olması mümkün olmadığına göre burada bir hata vardır. İlk dönem kaynaklarında "Eşref" kelimesinden kastın kim olduğu açıkça belirtilmediği için Musa Çelebi'nin lakabı veya ikinci adı olabileceği sonucuna ulaştığımız bu isim ile Eşref Barsbay'ın ismi karıştırılmıştır. Ebû Bekir Ahmed'in, müderrislik görevine Sultan Eşref Barsbay tarafından atanmış olması da bu karışıklığa yol açan bir diğer etken olarak değerlendirilebilir.

Ebû Bekir Ahmed'in kaleme aldığı eserler göz önünde bulundurulduğunda onun bir şârih olduğu söylenebilir. Çünkü Ebû Bekir Ahmed'in eserlerinin çoğu bir şerh niteliğine sahiptir. Bunlar içerisinde en kıymetli eserin *Tayyibe* şerhi olduğu söylenebilir. Söz konusu şerh, *Tayyibe* üzerine kaleme alınan ilk şerh olması, sonraki dönem şerhlerinde sarâhaten veya zımnen bu şerhe atf

yapılması, diğer bir ifadeyle onlara kaynaklık etmesi, İbnü'l-Cezerî'nin beğenisine/onayına mazhar olması, muhteva açısından yoğun olmakla birlikte konuların basitleştirerek izah edilmeye çalışılması, dilinin sade ve anlaşılır olması şeklinde özetlenebilecek yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Tüm bunlar şerhin ve şârihinin kıymetine işaret etmektedir.

Ebû Bekir Ahmed'in hayatını konu eden çalışmalar incelendiğinde müellif hakkında geniş ve tatmin edici bilgi bulunmadığı anlaşılmıştır. Fakat bu çalışma vesilesiyle müellife dair bilgiler derli toplu bir araya getirilip takdim edilmiş, ayrıca teyit ve tashihe muhtaç olduğu düşünölen yerler temel kaynaklara inilmek suretiyle revize edilmeye çalışılmış, en nihayetinde Ebû Bekir Ahmed'in biyografisi büyük oranda gün yüzüne çıkartılmıştır. Buna rağmen *Şerhu'd-Dürreti'l-mudıyye* isimli eserin Ebû Bekir Ahmed'e aidiyet meselesi gibi müellife dair birtakım belirsizlikler vardır ve bu belirsizliklerin ortadan kaldırılmasının faydalı olacağı düşünölmektedir. Muhtemel akademik çalışmalara kapı aralayabileceği varsayımını da ilave ederek söz konusu çalışmanın literatüre naçizane bir katkı sunduğu söylenebilir.

Kaynakça | References

- Akakuş, Recep. "İlm-i Kırâat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa". *Diyanet Dergisi* 26/4 (1990), 3-31.
- Akaslan, Yaşar. *Tayyibetü'n-Neşr Şerhlerine Dair Bir İnceleme (Mûsâ Cârullah Örneği)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Akcan, Resul. *İbnü'n-Nâzım ve Şerhu Tayyibeti'n-Neşr İsimli Eserinin Metodolojik Tahlili*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.
- Akgündüz, Murat. "Osmanlı Padişahlarını Yetiştiren Hocalar: Muallim-i Sultâniler". *İSTEM* 9 (01 Aralık 2007), 49-59.
- Akkuş, Murat - Fityan, Abdulselam. "Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî'nin 'Urcûze fî Vakf-i Hamza' Adlı Risalesi ve Tahlili". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (30 Nisan 2021), 322-354.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Cezerî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 20/551-557. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Bağdâdî, Babanzâde İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârifîn esmâ'ül-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*. 2 Cilt. İstanbul: Müessesetü't-Târihi'l-'Arabîyye, 1951.
- Berheçî, Muhammed b. Ahmed b. Hüseyin. "el-İ'lâm fî ahkâmî'l-idgâm nazman ve şerhan dirase ve tahkik". *Mecelletü Ma'hedi İmam eş-Şâtibî* 23 (2017), 283-326.
- Bostan, Osman. *Ahmed er-Rüşdî ve Mürşidü't-Talebe Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri*. Ankara: Fecr Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Can, Mustafa. *Bursa İnebey Kütüphanesinde Bulunan Kıraat ve Tecvîd İlmine Dair Yazma Eserler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çelebioğlu, Âmil. "Bedir". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 5/324-325. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Ekrem Hakkı Ayverdi. "Yıldırım Bâyezid'in Bursa Vakfiyesi ve Bir İstibdalnâmesi". *Vakıflar Dergisi* 8 (1969), 37-46.
- Hâfız, Muhammed Mutî'. *Şeyhülkurrâ: el-İmâm İbnü'l-Cezerî*. Dımaşk: Daru'l-Fikr, 1995.
- Halaçoğlu, Yusuf. "Ankara Savaşı". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3/210-211. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Hamed, Gânim Kaddûrî. *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezerîyye*. Cidde: Ma'hedü'l-İmam eş-Şâtibî, 2008.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Câmiu'l-esânîd*. thk. Ahmed b. Hammud b. Hamid Ruveysî. Beyrut: Müessesetü'd-Duhâ, 2010.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *el-Hisnü'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*. thk. Abdurraûf b. Muhammed b. Ahmed Kemâliyye. Kuveyt: Gırâs li'n-Neşr, 2008.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ'*. thk. Gotthelf Bergstraesser. 2 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Hancî, 1932.
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir Ahmed. *Şerhu Dürretü'l-mudiyye fî kırâ'âti'l-einmti's-selâseti'l-merdiyye*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 4557. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhu-durretil-muziye-f%C3%AE-kiradetul-einmti-selase-el-munziye/78645>
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir Ahmed. *Şerhu Mukaddimeti ulûmi'l-hadîs*. Berlin Verz, nr. 1084.
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir Ahmed. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-'aşr*. thk. Âdil İbrâhim Muhammed Rifâî. 2 Cilt. Medine-i Münevver: Mücemmeu'l-Melikül-Fehd, 2014.
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir Ahmed. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-'aşr*. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Orhan Camii Koleksiyonu, 16 Or 112.
- İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir Ahmed. *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-'aşr*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 6/1.

- İbnü'n-Nâzım, Ebû Bekir Ahmed. *Şerhu'd-Dürrati'l-mudiyye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 43, vr. 1b-131a.
- Kablan, Süleyman. "Osmanlı'dan Cumhuriyete Kiraat İlmi". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/1 (2022), 511-530.
- Kâtib Çelebi. *Keşfü'z-zünûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. thk. Şerefettin Yaltkaya - Kilisli Rifat Bilge. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-'Arabî, 1941.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l-müellifîn: Terâcimü musannifi'l-kütübi'l-'Arabî*. 15 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1993.
- Kocaman, Kasım - Sakallıoğlu, Hayati. "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Dinî Eğitim Kurumu Olarak Osmanlı Darülkurraları". *Turkish Academic Research Review – Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 6/5 (2021), 1447-1482.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî. *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*. Mısır: Matbaatü's-Saâde, 1324.
- Mersafî, Abdülfettâh es-Seyyid Acemî. *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi kelâmi'l-bârî*. Medine: Mektebetü Tayyibe, 1982.
- Oğuzoğlu, Yusuf. "Hasankeyf". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 16/364-368. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Özbalıkçı, M. Reşit. "İbnü'n-Nâzım". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 21/168-169. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Özen, Şükrü. "Kâdılkudât". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24/77-82. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Öztürk, Nazif. "Müteveli". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 32/217-220. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.
- Serkîs, Yûsuf İlyân. *Mu'cemü'l-matbu'âti'l-'Arabiyye ve'l-mu'arreb*. 2 Cilt. Mısır: Matbaatü Serkîs, 1928.
- Taşköprizâde, Ahmed Efendi. *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâ'i'd-devleti'l-'Osmâniyye*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-'Arabiyye, 1975.
- Taşköprizâde, Ahmed Efendi. *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî 'ulemâ'i'd-devleti'l-'Osmâniyye: Osmanlı Âlimleri*. ed. Derya Örs. çev. Muhammet Hekimoğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Taşköprizâde, Ahmed Efendi. *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âti'l-'ulûm*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Türkmen, Kübra. *İbnü'l-Cezerî ve "ed-Dürretü'l-Mudiyye" adlı eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yavaş, Doğan. "Bursa Ulucamii". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42/88-89. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yavaş, Doğan. "Yıldırım Külliyesi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43/532-534. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yediyıldız, M. Asım. "Bursa Ulucami İmâmlığı ve İmâmları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 121-146.
- Yerinde, Adem. "Mesharâî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/304. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1996.
- Zirikî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî. *el-A'lâm kâmusü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arab ve'l-müsta'rebîn ve'l-müsteşrikîn*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, 2002.